

Buda Ferenc

Derű – ború

Tűnődések fehérről, feketéről

Adódik bőséggel ebből is, abból is. Évek-évtizedek során napról napra számos dolog megesik velünk vagy másokkal, sok mindennel találkozunk, ami változva mártogatja lelkünket forróba s fagyosba. Vagy ha nem is mártogatja, hát meglegyinti: egyszer selyemkendővel, másszor tövises ággal. Súlya, jelentősége igen változatos lehet mindazon eseményeknek, amelyeknek részeseivé, szemlélőivé vagy akár csupán tudóivá válunk. A nagy titkok egyike: vajon az emlékezet miféle elvek alapján, milyen szabályokhoz igazodva süllyeszti el mélyre az egyiket s tartja felszínen a másikat. A *súly* és a *jelentőség* önmagában nemegyszer a második sorba szorul az érzelmi tényezők mögött, s talán ezzel is magyarázható, hogy jómagam például egyetemi államvizsgám tételeire már egyáltalán nem emlékszem, arra azonban egész pontosan, hogy elsőszülött lányunk, Julcsika – lehetett vagy négy-öt éves – egy vidám nap estéjén a következő megállapítással tért nyugovóra: „Máma jó napunk volt, sokat nevtünk.”

A második sorban szereplő *velünk* vagy *másokkal* szavak kapcsán: ember nivoltunk egyik fontos ismérve a másokkal – akár ismeretlenekkel, idegenekkel – való érzelmi azonosulás, ráhangolódás képessége. A Szentírás tömören kifejező szavait idézve: „Együtt sírni a sírókkal s együtt nevetni a nevetőkkel.” (Róma 12:15.) Kisebb-nagyobb mértékben minden ép lelkű ember veleszületett hajlamai közé tartozik ez a tulajdonság, s hacsak idejében ki nem ölik, ki nem idomítják belőle, meg is őrzi azt élete fogytáig. Példa – egy életnek egyelőre még csak az elejéről:

Beszélni mostanában kezdő Boldizsár unokánk épp ebédel. Harmadik emeleti albérletükbe a meleg miatt félig leeresztett redőnyű, bezárt ablakon át messziről s letompítva érnek föl a kinti világ neszei, zajai: motorzúgás, beszédfoszlányok, madárscicscsergés. Mi, felnőttek, a lányom meg én ügyet sem vetünk ezekre, s mivel mindketten a gyereket figyeljük, alig hallunk belőlük valamit. Meg hát amúgy sincs – szerintünk – semmi jelentőségük. Egyszer csak Boldi félbehagyja az evést, mandulavágású szemeit panaszosan az anyjára emeli, szája elgörbül. „Mi baj van, Boldika?” – tudakoljuk tőle. „Sír!” – feleli a kisfiú hüppögve, s arcát az ablak felé fordítja. Ekkorra már nekünk is tudatunkig hatol, hogy a közeli házak valamilyikében, vagy talán a házak közti füves-parkos területen egy kisgyerek sírdogál hosszan, kitarotán. A zárt ablak kettős üvegtáblája sokat visszafog az egyhangú gyereksírás hangerejéből, a sűrűn elhúzó gépjárművek áthatóbb, erőteljesebb zaja is meglehetősen elfedi, akárcsak a lassan folydogáló patak tükrét a fölibé hajló fák-bokrok sűrű lombja. Boldinak azonban ennyi is épp elegendő ahhoz, hogy

megessen a szíve azon a láthatatlan, ismeretlen másikon. Olyannyira, hogy végül ő maga szorul egy kis vigasztalásra.

*

Vigaszra egyébként időről időre – úgy lehet: egyre gyakrabban – mindannyi-
an rászorulunk. Nincs ebben semmi szégyellnivaló: az a hajdani riadt kisgyerek
– rendszerint egészen parányira zsugorodva – itt szorong bennünk ma is. Ám
arcunk szaporodó ráncai, a szó mindkét értelmében *felnőtt* gondok s a világ és
magunk különféle ügyeiben való örökös loholásaink folyton elterelik a figyelmet
róla, így hát csak nagy ritkán vesszük észre a jelenlétét.

Mindez – de főként az előző bekezdés első mondata – (ami persze az utána
követzőkkel együtt sem számít világraszóló felfedezésnek, sőt igazán újszerű
megállapításnak sem) annak kapcsán fogalmazódott meg bennem, hogy néhány
napja meghalt Kiss Lajos nászunk, Péter fiunk apósa. Falusi földművesek ivadá-
ka volt Lajos, maga is a paraszti sors választottjaként dolgozta végig egész életét
gyermekkorától fogva egészen addig, amíg csak emelni-mozdítani bírta a tagjait.
Ezenfelül több évtizeden át – közmegelegedésre – még a kántori szolgálatot is
ellátta faluja, a Csornától déli irányban egy jó iramodásnyira fekvő Pásztori római
katolikus gyülekezetében. Feleségével, Erzsikével együtt hét gyermeket: öt lányt
meg két fiút neveltek fel a nyomasztó, sőt olykor görnyesztő gondok közepette is
tisztességben, beléjük ültetvén a tudásvágy, a munkaszeretet s az egymás iránti
hű felelősség élethossziglan termő magvait. Gyermekük mindegyikének kenyeret
adtak a kezébe, s azok képességeihez és törekvéseihez mérten iparkodtak mind-
nyájukat kitaníttatni legalább közép-, ám ha valamelyik fiú vagy lány tehetséget
és hajlandóságot mutatott rá, akár felsőfokon is. Így aztán orvos meg agrármér-
nök éppúgy van köztük, mint vasúti alkalmazott. Legkisebbik lányuk, Andika,
aki a mi Péter fiunkkal kötötte össze az életét, a győri Liszt Ferenc Zeneművészeti
Főiskola hegedű tanszakát végezte el; diplomakoncertjén sokakkal együtt mi is
meggyőződhattünk nem mindennapi tálentumáról. Utóbb a brüsszeli zeneaka-
démiait is elvégezte. Veszületett adottságain túl minden bizonnyal a szülői ház
felnevelő közegéből hozott útravalónak is a javára írandó, hogy amikor zenei
pályáját megoldhatatlan gondok miatt – valamennyiünk bánatára – félbe kellett
szakítania, volt benne erő és elhatározottság, hogy mindent előlről kezdjen egy
egészen másfajta szakterületen, s ott is becsülettel megállja a helyét. No de nem
róla akarok most beszélni, hanem az apjáról. Erőteljes, jó kötésű, igen értelmes,
időskorában is fogékony elméjű, eleven észjárású, s bátran kimondhatom: tehet-
séges ember volt Kiss Lajos nászunk. Ha az idő engedte, s volt kinek, nagyszerűen
tudott mesélni; ritka együttléteink alkalmával magam is gyönyörködve hallgat-
tam jóízű, hamisítatlan rábaközi tájszólásban előadott történeteit. (Milyen jó lett
volna valami hangrögzítővel megőrizni legalább néhányat közülük!) Vonásait az
utódok néhány viseli tovább. (A többi az anyáét.) Vele azonos keresztnevű fiával
ha találkozom – mintha őt magát látnám néhány évtizeddel fiatalabb kiadásban.
Külsőleg Andika is főleg az ő alkati jegyeit hordozza; a zenei vonzalmakról és
adottságokról nem is szólva. Ám a genetikailag átöröklődő testi, lelki és szellemi
hasonlóságokon felül azokkal legalábbis egyenlő, ha nem nagyobb súllyal esik
latba a szülői példamutatással hitelesített családi nevelés hosszú távú hatása,
amiben része volt Lajos és Erzsike hét gyermekének.

A kényszerűségből túl korán elkezdett és egy életen át folytatott, többnyire nehéz, kimerítő, olykor inaszakasztó munka az erős szervezetet is kikezdi előbb-utóbb: sérül, kopik a szív, a karok s a lábak elnehezülnek, lejár az érrendszer szavatossági ideje. Utolsó éveiben Kiss Lajosnak is sokat, nagyon sokat kellett szenvednie. Szerettei nem hagyták magára soha, s nem hagyják magára Erzsikét sem az ő távozta után. A kilenc dédunokával együtt több mint ötven főből álló „szűkebb” család valamelyik tagja mindig ott van a közelében. Nem akármilyen hozadéka és öröksége ez két ember közös életének.

Meglehet, hogy amit leírtam ide róluk néhány tucatnyi sorban, talán át sem lépi a magánövezet szűkre szabott határait. Miért akarom mégis közreadni? Hát ezért:

Az, hogy ez a nép itt, a Tisza–Duna (s az Ipoly, az Ung, a Maros meg a Küküllő – hogy tovább ne soroljam) táján napjainkban is a maga nyelvén szól, s nem züllik, nem fogyatkozik még a jelenleginél is vészesebb ütemben, az elsősorban a hozzá, a hozzájuk hasonló, a közbeszéd során többnyire csupán névtelenként szóba hozott vagy meg sem említett embereknek köszönhető. (Hosszasabban számlálhatnám, hogy kiknek *nem*; például a napi, heti, havi politika szélkavaróinak, széllovasainak és szélkakasainak – de róluk itt most ne essék több szó.) Példájuk s emlékük – a hiány okozta fájdalom vigaszául is – maradjon erőt újító forrás.

*

Egy másik eltávozottra emlékezvén: e napokban kerek 160 éve annak, hogy Petőfi Sándor odaveszett a szabadságharc egyik utolsó ütközetében. Esetleges életben maradására, évekig tartó szibériai fogságára, *Petrovics* néven *oroszul* (!) írott költeményeire, itt is, amott is „felfedezett” sírjaira, sőt tetemeire kár vesztegetni a szót: sem a jóhiszemű reménykedők, sem a képzelet megszállottjai, sem pedig a hírre-haszonra sandító legendagyárosok soha nem tudták hiteles tényekkel s adatokkal bizonyítani állításait. E fantázia szülte „utóélet” egyébként – bármint erőltetnék is némelyek – semmiképp nem illik bele a Költő jellemrajzába sem. Maradjunk hát annyiban s nyugodjunk bele, hogy Petőfi valódi – sőt *igaz* – utóélete mindenekelőtt és mindenekfölött: a művek; ideértve természetesen azok visszhangját is bennünk s a mindenkori olvasókban. Nem csupán azért kell ennek így lennie, mert a költők, írók, művészek *általában* az alkotásaikban élnek – ha élnek – tovább, hanem azért is, mert nála ezt a továbbélést mű és jellem megbonthatatlan egysége, az emberi és alkotói tisztesség teljes harmóniája tetézi.

Valamivel több mint fél évszázada sokadmagunkkal – mondhatni – különleges körülmények közt, a korábban megszokottaktól fölöttébb eltérő környezetben emlékeztünk meg Petőfi Sándor hősi haláláról. 1957 nyara volt, s politikai elítéltekként büntetésünket töltöttük Állampusztán, az akkortájt gazdaságként is jól működő BV-intézet azóta megszűnt korhányi táborában. A rabok *eszmei karbantartásával* is megbízott nevelőtiszt javaslatára műsort adtunk elő a jeles évforduló alkalmából. Jómagam a *Csatadal* s *A nemzethez* című verseket szavaltam el a politikai és köztörvényes elítéltekből, valamint különféle rendfokozatú fegyőrökből álló népes hallgatóság előtt. Sikerem nagy volt. Ezt a szünni nem akaró tapson s a lelkes kiáltásokon felül az is jelezte, hogy a börtönparancsnokság *nem* élt a jogszabályok biztosította lehetőséggel s büntetésem egynegyedének feltételes

elengedésére irányuló kérelmemet a kiszabott harminc nap határidőn belül elutasította. Örülni épp nem örültem ennek, ám így legalább kerek maradt az esztendő. S ez a harcban elesettek, a kivégzettek s a hosszú évekre bebörtönzöttek sorsához képest valójában említésre sem méltó. „Potomság” – ahogyan a vele utoljára találkozó egyikének tanúsága szerint a Költő mondta volt.

*

(Az idősíkok tangóharmonika gyanánt széthúzható-összenyomható szeletei egyszer-eyszer eltávolodnak, máskor viszont odakerülnek szorosan egymás mellé. Apám az idén töltötte volna be századik esztendejét. Márciusi gyerek lévén, születésekor még hatvan éve sem volt annak, hogy Petőfi a szabadságharc áldozatául esett. Akkoriban még éltek jó néhányan azok közül, akik láthatták s hallhatták Petőfit, mégpedig – ahogy ma mondanák – *élőben*. Napjainkra már azok száma is igencsak megcsappant, akik szemtől szembe találkozhattak – mondjuk – Kosztolányival vagy József Attilával. Ne becsljük hát le, s főként ne mulasszuk el a *művekkel* való személyes találkozás mindenkori lehetőségét.)

*

Bevásárlás vége felé a kécskei piacról a közeli pékség kis boltjába igyekszem. Ahogy az óvoda előtt elhaladok, annak ablakából a következő felszólító mondat üti meg a fülem: „*Takarodj innét a p....ába!*” S mindez messzi csengő, üde kisgyermekhangon. Lelassítok kissé, hogy kifüleljem: vajon rászól-e valaki pirongatólag vagy legalább csitítólag arra a közép- vagy nagycsoportos gyerekre. De nem. Felnőtt valószínűleg nincs is ott a közelben, így hát a benti zaj magától visszaszeli a megszokott gyermeki zsongássá-zsibongássá: annak a haragra gerjedt kislánynak (vagy kislánynak) nyilván sikerült *önállóan, szép szóval*, testi erőszak alkalmazása nélkül odébb hessentenie vetélytársát a magánbirtokba vett játéktól. Borúra hajló kedvvel léptem be a boltba, hogy kenyeret vásároljak.

Aznap-e vagy másnap, már nem is tudom, a huszonegy hónapos Boldizsárt pásztorolom Kecskeméten, a Természet Háza mögötti játszótéren. (Közbevetőleg: huszonöt éve itt még nem volt sem játszótér, sem a Természet Háza, a Csíkszentmihályi Karcsiéktól húsvéti ajándékkul kapott kis hófehér bakkecskegödölyét vezetgettük ide pórázon Zászló utcai házunkból naponta legelészni. A gyerekekkel egymás közt olykor azóta is így nevezzük: *Kecskelegelő*.) A biztonsági hevederrel is ellátott két hinta egyike megüresedik, hamar beleültem hát Boldit, aztán *hinta, palinta, régi dunna, kiskatona, ugorj a Dunába, zsupsz!* Jól elvagyunk egymással, így csak percek múlva figyelek fel arra az anyukára, aki a másik hintán a maga kislányát hintáztatja. A gyermek olyan hároméves forma, fakó hajú, félnék, soványka, az anyja talán a harmincas éveinek elején járhat, se nem kövér, se nem sovány, sápadt, de eléggé erőteljes alkatú, rövidre nyírt barna haja a nyakszirtje alatt kiborotválva. Legelőbb az szúr szemet, milyen unottan s kellenlenül bánik a gyerekével: nagy néha meg-meglöki a lustán lengedező hintát, de oda sem néz a benne ülőre, a kislány bátorosan, dűnnyögő szavait meg jó ideig elereszti a füle mellett. Szemlátomást egészen másutt jár az esze. Idő múltán a gyermek valamelyest hangosabban mond valamit, mire az asszony egy ingerült mozdulattal kikapja a hintából s gorombán ráförmed: „*Most már aztán dönts el végre, mi az apád p....ját (!) akarsz! Vagy pedig eredj... eredj nyugdíjba!*” S egy lendü-

lettel vállon taszítja. Sokféle szitkot hallottam már, cifrábbnál cifrábbakat, ám ezúttal nem a kisgyermek fejéhez vágott, ráadásul abszurd módon alkalmazott, már-már csak töltelékszónak számító trágárságra kapom fel a fejem. Igazából a goromba mondat legvége üt szíven: ez a fiatalasszony azzal, hogy nyugdíjba küldi a szülöttjét, voltaképp – még ha kimondatlanul, s tegyük fel, tudatlanul is – annak időnap előtti halálát kívánja. Megborzongva emelem karomba Boldit, iparkodván minél messzibbre attól a helytől.

Lányom szavaiból utóbb megtudom: annak a fiatalasszonynak a férje külföldön kapott munkát, családjától távol dolgozik, többnyire hetekig nem jár haza, s azon a fakó hajú fiúcskán kívül van még egy néhány évvel korosabb kislányuk meg egy pár hónapos kisbabájuk is. Belátom hát: akad némi magyarázat a túlterhelt anya kiborulásaira. Ismerem a bennem rejlő indulatokat s azok természetét, ezért csak halkán, óvakodva merem megkérdezni: túl az érthető magyarázatokon mentség vajon van-e?

*

(Jöjjen már valami jobb is!)

Utazni készülünk Sopronból hazafelé a feleségemmel. Fárasztó napokat hagytunk magunk mögött, hossza miatt maga az utazás sem ígérkezik túlságosan pihentetőnek. Öttagú család száll fel ugyanabba a kocsi: apa, anya meg három lányuk. A két szülő a 30–40 köztiek korosztályába sorolható, a kislányok életkora úgy nagyjából öttől a tízig. Az apa kivételével – ő csak kikísérte őket az állomásra – letelepednek az épp előttünk lévő szembejárós négy ülésre. Csakhamar búcsúpuszik következnek, négyszer egymás után. A legkisebbik – ő hasonlít rá leginkább – az ülésen föltérdelve hosszan öleli az apja nyakát. „Jók legyetek. Vigyázzatok magatokra.” Aztán leszáll, a lányok utánaintegetnek, a vonat elindul. Csomagjainkat, sajtó tagjainkat elhelyezgetve megpróbálunk pihenni, ellazulni. Dolgoznom kellene, de nem megy a munka, fáradt vagyok. Így hát csak az újságot böngészgetem, időről időre el is bóbiskolok rajta. Valahol Csorna tájékán az üléstámlák közti résen át tekintetem rátéved a velem rézsút szemben ülő legkisebbik lányra: zsebkendőnyi, laza szövésű fehér textilanyag a bal kezében, erősen odafigyelve azt hímezgeti. Fejemet kissé megmoccantva a többieket is próbálom szemügyre venni. Igen: azok is kézimunkáznak. Mindannyian. Anyjuk olykor a maga darabját félreteszi, megmutat nekik egy-egy fogást, vagy valamit röviden elmagyaráz egyiküknek vagy másikuknak. Hogy miről is van szó, azt nem hallani: igen csendesen beszél hozzájuk.

Megérintem Márti karját: nézd csak!

Nézi őket.

Nézzük mind a ketten. Alig hiszünk a szemünknek.

Míntha csak nem is a huszonegyedik században járnánk.

Van még remény.

Van.

(2009. július utója)